

Gulaskuddannotáhta

Láhkaásahus sámegielaide hálddašanguovllu suohkaniid ja fylkkasuohkaniid guovttegielalašvuodadoarjaga birra

Sámediggi gulaskuddá dáinna evttohuvvon láhkaásahus guovttegielalašvuodadoarjaga sámegielaide hálddašanguovllu suohkaniida ja fylkkasuohkaniida birra.

Guovttegielalašvuodadoarjja suohkaniida ja fylkkasuohkaniida galgá láhčit dilli nu ahte ássiid gielalaš vuogiatvuodát hálddašanguovllus vuhtiiváldo go gulahallet almmolaš surggiin. Doarjja galgá gokčat suohkaniid ja fylkkasuohkaniid golut mat leat čadnon bargguide mat leat geatnegahtton sámelága goalmmat kapihttalas ja giellaovdánahttindoaimmaide mat eai leat geatnegahtton lágas suohkaniin ja fylkkasuohkaniin.

Álggahus

Stuoradiggi mearridii rievdadusat sámelagas geassemánu 5. b. 2023, ja dá rievdadusat bohte fápmui ođđajagimánu 1. b. 2024. Dáid rievdadusaid sámelága goalmmat kapihttalas (sámelága giellamearrádusat) geažil lea dárbu ođasmahttit guovttegielalašvuoda doarjjaortnega sámegielaide hálddašanguovllu suohkaniida ja fylkkasuohkaniida. Dán oktavuodas doarjjaortnet mearkkaša movt doarjja juhkkovuvvo, ohcamušat ja raporteren. Sámedikkis lea váldi mearridit láhkaásahusa doarjagiid geavaheapmi ja juohkima birra, sámelága § 2-1 vuodul.

Sámediggi hálddaša guovttegielalašvuoda doarjjaortnega. Sámedikki dievasčoahkkinn mearrida doarjjaortnega bušeahtta, mihttuid ja vuoruhemiid, ja sámediggeráđđi mearrida doarjjaortnega njuolggadusat, mii mudde juolludaneavttuid, movt doarjja juhkkovuvvo, máksineavttuid jnv. Doarjjaortnegii galgá ráhkaduvvot lágasáhus, ja Sámediggi bovde gulaskuddanoasálaččaid buktit cealkamušat dan evttohuvvon doarjjaortnegii.

Movt Sámediggi lea čuovvulan Váibmogiella

Sámi giellalávdegoddi geigii NAČ 2016: 18 Váibmogiella golggotmánu 10. b. 2016. Lávdegottis galgai čilget gustovaš ortnegat, doaimmat ja njuolggadusat mat guske sámi gielaide. Lávdegoddi ávžžuhii ortnet mas lea heivehuvvon gielladillái iešguđet suohkanis. Dákkár heiveheamis, gos leat suohkankategorijat sámegielaide hálddašanguovllus, lei ulbmil ráhkadit ortnet mii buoret váldá vuhtii gielaide dilli iešguđet suohkanis.

Sámedikkis lea leamašan beroštupmi čuovvulit lávdegotti evttohuvvon heiveheapmi ortnegii. Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii ášši ođđa giellaguovllu birra 2017:s (52/17) ja suohkankategorijaid (53/18) 2018:s. Daid áššiid meannudeamis lei Sámedikki vuolggasadjii ahte rievdadusat sámeláhkii galget mielddisbuktit nannejuvvon giellavuoigatvuodát sámi álbmogii, ja Sámedikkis lea leamašan ollu beroštupmi ráhkadit doarjjaortnet mii váldá vuhtii ahte dilli gielaide lea earálágan iešguđet suohkaniin.

Konsultašuvnnat mat gusket rievdadusaide sámelága goalmmat kapihttalas álget 2019:s, ja lea čadahuvvon mánnga konsultašuvnnat dan rájes. Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii

gulaskuddancealkámušat ráđđehusa evttohuvvon rievdadusaid sámelága goaimmát kapihttalii juovlamánus 2021:s (ášši 58/21). Sámedikki atti dieđu cealkámušas ahte lei dehálaš ahte suohkaniid golut gokčojuvvojit ollásit ja ahte suohkanat iežat besset mearridit makkár doaimmat ledje dárbblašlaččat. Sámediggi deattuhii maiddá ahte guhkit áigodagas lea mihttu ahte eanet suohkanat šaddet ovdánahttinsuohkanat, ja ortnet ferte deattuhit doaimmat mat láchččet dili nu ahte suohkanat sáhtte gizzut alit kategorijai. Eanas suohkanat leat giellaaláskahttinsuohkanat, ja berre lea mihttu ahte dá suohkanat šaddet giellaovdánahttinsuohkanat. Dá mielddisbuktá dárbu nannet ekonomalaš resursat, go giellaovdánahttinsuohkaniin galgá sámegiella ja dárogiella leat dásseárvosat sihke hálldahusas ja suohkanstivrranis.

Gulaskuddancealkámušas Sámediggi cuoigguhii maiddá ahte láhkageatnegahtton suohkankategorijat eai akto sáhte čoavdit buot hástalusat go gielladilli lea earáláganat iešguđet suohkanis. Ekonomalaš gaskaomiin, earret eará guovttegielalašvuodadoarjaga suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda, leat stuora mearkkašupmi go galgá sihkkarastit ahte suohkanat iešguđet kategorijain sáhtte olahit sin geatnegasvuodát mat leat lágas. Dasa lassin suohkanat galget álggahit ja čadáhít buorit doaimmat mat nannejit ja ovdánit sámi giella. Láhkaproposišuvdna mii geigejuvvui Stuoradiggái čujuhuvvui mánga sajis ahte guovttegielalašvuodadoarjaga lea dehálaš gaskaoami go galgá buorre lágiin earuhit suohkaniid.

Rievdadusaid ulbmil

Suohkanat galget nagodit olahit sin geatnegasvuodát sámelága ektui, ja dat lea váldomihttu daid evttohuvvon rievdadusaiguin doarjjaortnegii. Dát rievdadusat mielddisbuktá ahte suohkanat earuhuvvojit golbma kategorijaide: giellaovdánahttinsuohkanat, giellaaláskahttinsuohkanat ja giellamovttiidahttinsuohkanat. Njuolggadusat ja doarjjaortnet galge govvidit daid geatnegasvuodaid mat leat iešguđet kategorijas. Dat lea maiddá dehálaš ahte rehkenastinvuohki lea vuđđon dieđuiguin man sáhtá dárkilastit ja leat olámuttos. Rehkenastinvuohki ferte maid fuolahit gielalaš dárbbut ja jearru sámegielat bálvalusaide suohkanis. Dat ođđa doarjjaortnet galgá addit buorit eavttuid, leahkit njuovžil ja addit suohkaniidda vejolašvuodaid ovdánahttit. Doarjjaortnet galgá maid nannet doaimmavejolašvuodát suohkaniin, nu ahte suohkanat sáhtte olahit gelbbolašvuodadárbbut servvodagas.

Eará doarjagat suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda hálldašanguovllus

Dan ođđa doarjjaortnega ráhkadettiin lea šaddan dárbblašlaš čujuhit makkár golut guovttegielalašvuodadoarjaga galgá gokčat. Erenoamážit ferte earuhit dan ruhtadeapmi mii galgá gokčat goluid sámegieloahpahussii skuvllain ja mánáidgárdiin ja dan ruhtadeapmi mii galgá gokčat goluid mat leat čadnon guovttegielalašvuhtii suohkanis.

Muhttin suohkanat ožžot maiddá eará juolludeamit, omd. giellaguovddážiidda mat suohkanat oamastit. Dakkár juolludeamit eai meannuduvvo dán gulaskuddamis.

Guovttegielalašvuodadoarjja galgá gokčat suohkana goluid láhkageatnegahtton doaimmaide mat leat čadnon sámelága goaimmát kapihttalii ja golut mat leat čadnon giellaovdánahttindoaimmaide.

Doarjja sámegieloahpahussii vuodđoskuvllas

Buot suohkanat mat fáallet sámegieloahpahus vuodđoskuvllas oahpahuslága § 3-2 mielde, ožžot doarjja ruhtadit dán fáldaga. Oahpahusdirektoráhta hálldaša daid doarjagiid, ja dat juolluduvvojit stádabušehta čada (kapihttal 225, poasta 63), ja mákso skuvlaoamasteddjiide guovtte gearde jahkái.

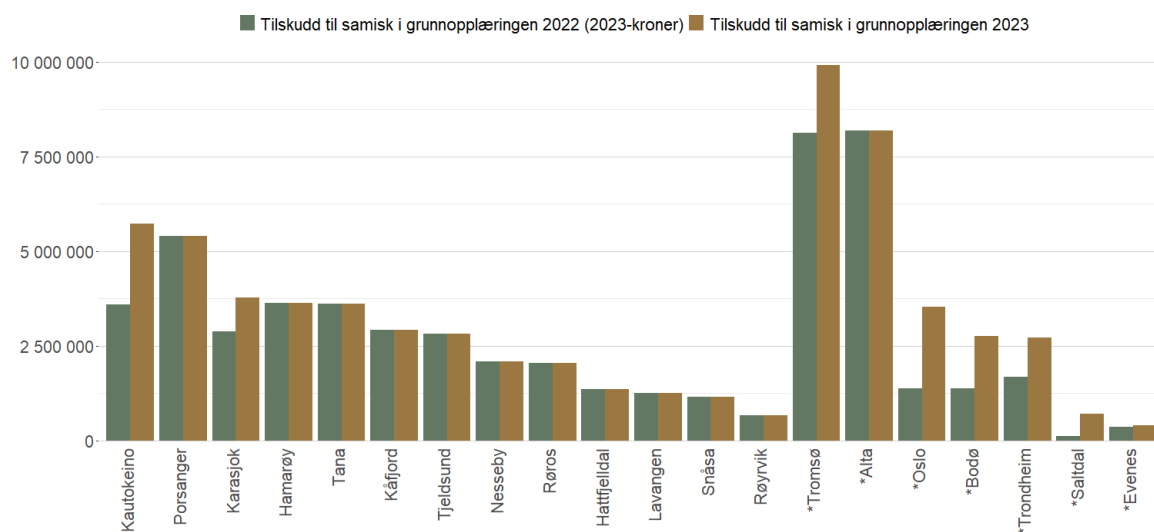
Stádahálldašeaddjis lea ovddasvástádus diedihit skuvllaoamasteaddjit doarjjaortnega birra ja veardádallat ja dárkkistit dieđut mat leat vuodđoskuvllaid diehtovuogádagas (dg. Grunnskolenes informasjonssystem, GSI).¹

¹ <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-vestfold-og-telemark/barnehage-og-opplaring/samisk/retningslinjer-fra-kunnskapsdepartementet---samisk-i-grunnopplaringen---grunnskole.pdf>

Juolludeamit addojuvvo suohkaniidda miehta riikas, muhto rehkenastinvuohki dagahii nu ahte 2023 rádjái suohkanat mat ledje olggobealde hálddašanguovllu dábálaččat ožžot unnit juolludeamit go dat suohkanat mat ledje hálddašanguovllus. 2023 rájes leat suohkaniid juolludeamit dásseárvosaččat mearriduvvon ja rehkenastinmearrádusat leat álkiduvvon go juolludeapmi addo jahkediimmuid máksomeari mielde.

Oahpahusdirektoráhta neahttasiiddu mielde dá juolludeapmi rehkenasto ohppiidlohku vuodul, ja skuvllat ja skuvllaoamasteaddjit čállet dáid ohppiid sisa GSI:i golggotmánu 1. b. Oahppit juhkkajoavvot doarjjajoavkkuide juohke skuvllas váldodásiid mielde (1.-4. luohká, 5.-7. luohká dahje 8.-10. luohká). Dat joavkut leat vuđđon giella mielde (davvisámegiella, julevsámegiella dahje lullisámegiella) ja gielladási mielde (Sámegiella 1, Sámegiella 2 dahje Sámegiella 3). Juohke doarjjajoavku lea eanemusat 10 oahppit. Maŋemusat dat doarjjajoavkkut ožžot jahkediimmut oahppoplána mielde, ja de geardduhuvvo máksomeariin.²

Stádahálddašeaddji galgá gokčat daid lassegoaluid mat skuvllain leat sámegielloahpahusa dihte. Dá guoská dan láhkageatnegahtton vuoigatvuhtii oažžut oahpahusa sámegiellas ja oahpahus sámegillii vuodđoskuvllas ja joatkkaskuvllas. Stádahálddašeaddji refušuvdnaortnet skuvllaide mat fáallet sámegielloahpahus lea ekonomalaš doarjja mii galgá veahkehit skuvllaide gokčat lassegoalut čadnon sámegielloahpahussii.

*Govus 1: Doarjja sámegielloahpahussii vuodđoskuvllas / stádahálddašeaddji refušuvdnaortnet, 2022 ja 2023. Suohkanat hálddašanguovllus, ja *muhtin suohkanat olggobealde hálddašanguovlu, juovlamánnu 2024 (logut regjeringen.no:s³).*

Ortnet guoská sihke almmolaš ja priváhta vuodđoskuvllaide ja joatkkaskuvllaide mat fáallet oahpahus sámegiellas dahje sámegillii, sihke vuosttaš- dahje nubbingiellan. Refušuvdnaortnet ulbmil lea sihkarastit ahte skuvllain leat doarvái resursat čadahit sámegielloahpahus mas lea alla kvalitehta ja doarjut oahpahusdihkosat mat ovddidit sámi giella ja kultuvrra. Dá veahkeha ja dagaha ahte oahppit mat háliidit ožžot vejolašvuotta oahppat sámi giella ja kultuvrra skuvllas.

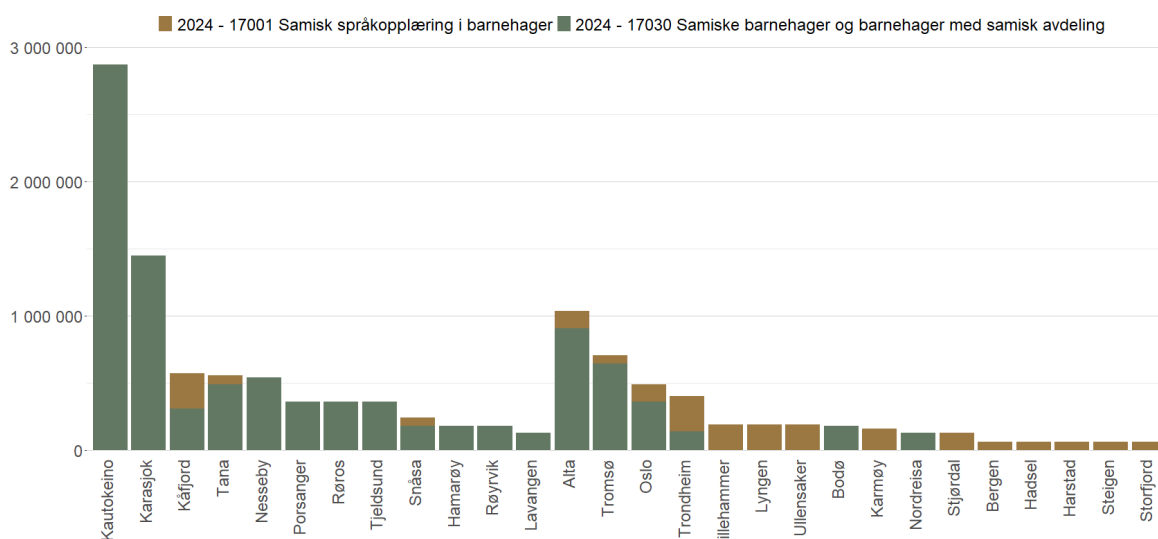
Sámedikki doarjja sámi mánáidgárddiide ja ossodagaide ja sámi giellaoahpahussii mánáidgárddiin

Sámedikkis leat guokte doarjjaortnegat mat leat relevánta sámi suohkaniid goluide mat guske mánáidgárdeoahpahussii: Sámi mánáidgárddit ja mánáidgárddit main leat sámi ossodat ja Doarjja sámegielloahpahussii mánáidgárddiin. Ulbmil dain doarjjaortnegiin lea doarjut doaimma ja ovdáneapmi mánáidgárddiin mat ovddidit sámi giella ja kultuvrra. Dá fáttmasta sihkarastit ahte mánát ožžot fálaledaga mii nanne sin giella ja kultuvrralaš identitehta, ja seammás

² <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/midler-kommuner/tilskudd-til-opplaring-i-samisk-i-grunnskolen/> 18.12.2024

³ <https://www.regjeringen.no/contentassets/373b3940c8604ad897615264e3bcac8/oversikt-enderinger-i-tilskudd.pdf> 18.12.2024

movttiidahtta pedagogalaš ávdnasiid ovdáneapmi ja doaimmat mat ovdánit sámi giella ja kultuvrra.

Govus 2: Sámedikki doarjagat mánáidgárddiide 2024:s, juhkkon dan mielde makkár suohkanis mánáidgárddi lea. Suohkanat mat leat olgeš bealde Loabák/Lavangen leat olggobealde sámegielaid hálddašanguovllu.

Ulbmil doarjjaortnegiin sámi mánáidgárddiide ja mánáidgárddiin main lea sámi ossodat lea doarjju sámi mánáidgárddit ja sámi ossodagat dáčča mánáidgárddiin mat ohppet mánáid sámi giella ja kultuvrra ja árbevieruid. Doarjja rehkenasto sámi ossodagaid mielde ja sámegielat mánáidgárdebargiid mielde. Doarjjaortnega vuoruheapmi 2025:s lea doaimmat mat ovddidit ja huksejit mánáidgárdefálaldaga sámi árvvuid, giella, kultuvra ja árbevirolaš máhttu vuodul.

Sámegieloahpahus mánáidgárddiin doarjjaortnet ulbmil lea ahte mánáidgárddit galget oahpahit mánáid sámegiella. Doarjja rehkenasto ossodagaid mielde, gos addet dahje háliidit addit sámegieloahpahus mánáide. Doarjja sáhtta maiddá juolluduvvot sámi mánáidgárddiide dahje ossodagaide gos mánát ožžot sámegieloahpahus eará sámegielain go dat mii lea mánáidgárddi dahje ossodaga váldogiella. Doarjjaortnega vuoruheapmi 2025:s lea mánáidgárddit mat láchet dili sámegieloahpahussii sámi mánáide.

Suohkankategoriijat

Erohusaid gielladilis suohkaniin ja fylkkasuohkaniin lea okta ágga sámelága rievdadusaide, ja rievdadusat lágas duodáštít daid gielalaš erohusaid. Rievdadusaid galge maiddá dagahit nu ahte eanet suohkanat ja fylkkasuohkanat háliidit searvvat hálddašanguvlui, go dál gávdno earuhuvvon geatnegasvuodát.

Rievdadusat sámelága goalmát kapihttalii bohte fápmui ođđajagemánnu 1. b. 2024, ja rievdadusat lágas leat earuhuvvon suohkankategoriijaid mielde. Suohkankategoriijaid ásaheapmi, ja earuheapmi lágas leat dáhkkon nu ahte vuoigatvuodadássi ja geatnegasvuodát leat heivehuvvon gielladiliide.

Giellaovdánahttinsuohkanat

Suohkanat dán kategoriijas leat nu go ovdal namuhan, stuorit geatnegasvuodát lága ektui. Suohkaniin leat dat seamma geatnegasvuodát go ovdal sámelága rievdaduvvui, ja leat dál lassin ožžon geatnegasvuodta ahte suohkanat maid galget atnit sámegiella siskkáldasat suohkana hálldahusas ja suohkanstivrranis. Suohkanat galget maiddá sáhttit addit vástádusat sámegillii, seammá áiggis, sihke čálalaččat ja njálmmálaččat. Guovdageaidnu, Kárášjohka, Unjárga ja Deatnu leat giellaovdánahttinsuohkanat.

Giellaealáskahttinsuohkanat

Suohkaniin dán kategorijas leat sullii seammá geatnegasvuodát go ovdal giellamearrádusaid sámelagas rievdaduvvojit. Dain suohkaniin eai leat gáibádus geavahit sámegiella siskkáldasat suohkanis ja suohkanstivrranis, ja suohkanis ii lea geatnegasvuohta vástidit čálalaččat ja njálmmálaččat seammá áiggis sámegillii. Porsángu, Gáivuotna, Loabák, Dielddanuorri, Aarborte, Hábmmer, Raarvihke, Rosse ja Snåase leat giellaealáskahttinsuohkanat.

Giellamovttiidahttinsuohkanat

Odđajagemánu 2025:s ii leat oktage giellaealáskahttinsuohkan. Giellamovttiidahttinsuohkaniin leat uhcit geatnegasvuodát sámelága ektui. Giellamovttiidahttinsuohkaniin lea erenoamáš ovddasvástádus fuolahit sámii giella- ja kulturfálaldagaid mánáide, nuoraide ja vuorrasiidna.

Rievdadusat sámelága giellanjuolggadusain

Buot suohkankategorijain leat seammá geatnegasvuodát sámelagas go guoská njuolggadusaid, almmuhusaid ja skoviid jorgalepmái (§ 3-2), vuoigatvuohta oahppovirgelohpái (§ 3-7), váidagiid (§ 3-11), suohkaniid ja fylkkasuohkaniid plánema (§ 3-13) ja sámegiela bargit rekrutterema ektui (§ 3-14).

Fylkkasuohkaniin leat seammá geatnegasvuodát go buot suohkankategorijain njuolggadusaid, almmuhusaid ja skoviid jorgaleami olis (§ 3-2), váidagiid (§ 3-11), suohkan- ja fylkkasuohkaniid plánema (§ 3-13) ja sámegiela bargit rekrutterema ektui (§ 3-14).

Suohkanat mat leat sámegielaidda hálldášanguovllus leat geatnegahtton jorgalit njuolggadusaid, almmuhusaid ja skovit. Dá guoská almmolaš ášahusaid almmuhusat mat leat gustovaččat olles dahje oasi sámegielaidda hálldášanguovllu álbmogii. Lága ovdabarggus lea aiddostahtton ahte dá guoská sihke báhpri- ja digitálalaš skoviide mat geavahuvvojit almmolaš hálldášahus, ja maiddái ahte plakáhtat, aviisaannosat jnv. leat “almmuhusat”. Ovdabargguin leat maid diedihán ahte eai buot diedut almmolaš suorggis leat “almmuhusat” ja dan dihte ii lea dárbu jorgalit buot diedut almmolaš suorggis. Dá mearkkaša ahte suohkan fertet veardádallat makkár diedut fertetit jorgaluvvot áššis áššái.⁴ Vuoigatvuohta oažžut vástádus sámegillii (§ 3-3) lea paragrafa sámelágas mii lea earuhuvvon, nu ahte vuoigatvuođadassi lea heivehuvvon gielladillái daid golbma suohkankategorijain. Álbmogis lea vuoigatvuohta oažžut njálmmálaš vástádus go váldá oktavuota njálmmálaččat sámegillii giellaovdánahttinsuohkaniin, giellaealáskahttinsuohkaniin ja fylkkasuohkaniin.

Erohus daid vuoigatvuođain dain suohkaniin guoská njálmmálaš vástádussii. Álbmogis lea vuoigatvuohta oažžut njálmmálaš vástádus sámegillii seammá áiggis giellaovdánahttinsuohkaniin. Dá lea maid gustovaš go váldá oktavuota fylkkasuohkana bátnedikšunbálvalusain dahje báikkálaš stádalaš ášahusain mii doaibmá giellaovdánahttinsuohkanis. Álbmogis lea vuoigatvuohta oažžut njálmmálaš vástádus sámegillii giellaealáskahttinsuohkaniin, muhto dat ii dárbbas boahit seammá áiggis. Dá lea maid gustovaš go váldá oktavuota fylkkasuohkana bátnedikšunbálvalusain dahje báikkálaš stádalaš ášahusain mii doaibmá giellaealáskahttinsuohkanis.

Vuoigatvuođa oažžut njálmmálaš vástádus ii lea gustovaš go váldá oktavuota almmolaš suorggi bargiiguin olggobealde ášahusa kantuvrraid. Álbmogis ii lea vuoigatvuohta oažžut vástádus sámegillii giellamovttiidahttinsuohkanin.

Almmolaš ášahusat mat leat geatnegahtton §§ 3-3, 3-4, 3-4a, 3-4b ja 3-5 galget aktiivvalaččat diedihit álbmoga ahte sis lea vuoigatvuohta geavahit sámegiella. Dain paragrafain leat §§ 3-3 ja §3-5 gustovaččat giellaovdánahttinsuohkaniidda, giellaealáskahttinsuohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda.

Dat viiddiduvvon vuoigatvuohta geavahit sámegiela dearvvašvuođa- ja fuolahusásahusaiguin (§ 3-5) ja dan ovttaskas vuoigatvuohta oažžut sámegiela bálvalusat girkus (§ 3-6) ektui, dat

⁴ Prop. 58 L (2022-2023), s. 50-51.

seammá vuoigatvuođat leat gustovaččat álbmogii giellaovdánahttinsuohkaniin ja giellaaláskahttinsuohkaniin. Ovdabargguin lea dieđihuvvon ahte dat viiddiduvvon vuoigatvuohta geavahit sámegiella dearvvašvuođa- ja fuolahusásahusain mielddisbuktá ahte doaibma ja gulahallan gaskkal geavaheaddji ja bálvalusdoaimmaheaddji galgá leahkit sámegillii, nu ahte geavaheaddji oažžu buot dárbbášlaš dieđuid, sihke čálalaččat ja njálmmálaččat.⁵

§ 3-5 ii lea gustovaš giellamovttiidahttinsuohkaniidda, muhto buot suohkanat riikkas leat geatnegahtton sihkkarastit ahte geavaheaddjit ožžot dieđut mat leat heivehuvvon sin kultuvrralaš ja gielalaš duogážiidda. § 3-5 pasieantta- ja geavaheaddjivuoigatvuođalágas čuožžu ahte “informasjon skal være tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn”, ja ahte dá guoská buot pasieanttaide ja geavaheddjiide. Dearvvašvuođadirektoráhta lea nanudan johtočállagis mii guoská pasieantta- ja geavaheaddjivuoigatvuođaláhkii ahte dá lea gustovaš maiddá dan sámegielat oasi álbmogis, ja ahte ferte háhkat dulka jus dat lea hui dehálaš ahte geavaheaddji ipmirda dieđu sisdoalu.⁶ Mearrádus sámelágas ipmirduvvo nu ahte dat lea eavttuhis vuoigatvuohta geavahit sámegiella, muhto mearrádus pasieantta- ja geavaheaddjivuoigatvuođalágas ipmirduvvo nu ahte lea geatnegasvuohta láhččit diilli sámegillii go geavaheaddjis lea dárbu dasa.⁷

Vuoigatvuohta oažžut oahpahus sámegillii ja sámegielas (§ 3-8) lea gustovaš giellaovdánahttin- ja giellaaláskahttinsuohkaniidda, ja lea muddejuvvon vuodđoskuvlla- ja joatkkaoahpahuslágas (oahpahusláhka).

Sámegiella suohkanhálddahusas ja álbmotválljejuvvon ásašusain (§ 3-9) mearkkaša ahte sámegiella galgá leahkit ovttárvosaš dárogielain suohkana hálddahusas ja suohkanstivrranis giellaovdánahttinsuohkanin. Suohkanstivrran sáhtttá mearridit ahte sámegiella galgá leahkit ovttárvosaš dárogielain eará álbmotválljejuvvon ásašusain, earret go njuolgaválljejuvvon suohkanlávdegottiin ja álbmotválljejuvvon suohkangaskasaš ásašusain.

Giellamovttiidahttinsuohkanat galget fuolahit ahte dat gávdno sámi giella- ja kulturfálaldat mánáide, nuoraide ja vuorrasiidda (§ 3-10). Suohkaniin leat oalle ollu friddjavuohta mearridit makkár sisdoallu galgá leahkit dan sámi giella- ja kulturfálaldagas mánáide, nuoraide ja vuorrasiidda. Eanas áiggi ii lea dárbbášlaš suohkaniidda dagahit stuora golut go galgá olahit gáibádusa § 3-10:s. Departemeantta árvala nu ahte mánga suohkaniin, sihke siskkobealde ja olggobealde hálddašanguovllu, fállu juo doaimmat, doalut ja bálvalusat maiguin olahit dán gáibádusa. Dat lea maid vejolaš suohkanii heivehit dálá fálaldagat, ii ge ráhkadit ođđa fálaldagaid. Departemeantta árvalii maiddá nu ahte suohkanis ii lea dárbu erenoamáš giellagelbbolašvuohta álggahit ja čadahit doaimmaid, erenoamážiid jus lea vejolaš bargat ovttas omd. giellaguovddážiin.⁸

Sámeláhka (ja oahpahusláhka)	Giellaovdánahttin-suohkanat	Giellaaláskahttin-suohkanat	Giellamovttiidahttin-suohkanat
§ 3-2 Jorgalit njuolggadusat, almmuhusat ja skovit	X	X	X
§ 3-3 Vástádusa sámegillii - čálalaččat ja njálmmálaččat	X		
§ 3-3 Vástádusa sámegillii - čálalaččat		X	
§ 3-5 Viiddiduvvon vuoigatvuohta geavahit sámegiella dearvvašvuođa- ja fuolahusásahusaiguin	X	X	
§ 3-6 Ovttaskas vuoigatvuohta oažžut sámegielat bálvalusat girkus	X	X	

⁵ Prop. 58 L (2022-2023), s. 73.

⁶ Helsedirektoratet (2015). Pasient- og brukerrettighetsloven med kommentarer [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet (manemus fágálaš rievadus skábmamánu 21. b., viežžan ođđajagimánu 7. b. 2025). Olamuttos dás: <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/pasient-og-brukerrettighetsloven-med-kommentarer>

⁷ Prop. 58 L (2022-2023), s. 74.

⁸ Prop. 58 L (2022-2023), s. 45.

§ 3-7 Oahppopermišuvdna	X	X	X
§ 3-8 Oahpahus sámegillii ja sámegielas (oahpahuslága § 3-2)	X	X	
§ 3-9 Sámegiella ja dárogiella leat ovttáárvosaš gielat hálddahusas ja suohkanstivrranis	Geatnegahtton	Eaktodáhtolaš	Eaktodáhtolaš
§ 3-10 Giella- ja kulturfálaldat mánáide, nuoraide ja vuorasiidda			X
§ 3-13 Giellahástalusat ja mihttot giellanannema ektui suohkanplánas	X	X	X
§ 3-14 Sámegielat bargit rekrutteren	X	X	X

Cealkámušat ja gulahallan

Sámediggi lágidii rabas diehtochoahkkimat go sámelága 3. kapihttala rievdaduvvui 2021:s. Dain choahkkimiiguin muhtin oasálastit leat addán cealkámušat ahte dat ođđa ortnet, mas leat earuhuvvon suohkankategorijat, ii váldde vuhtii guđetge sámi gielaide (lulli-, julev- ja davvisámegiella) ja sin dilli.

Sámediggi lea dán proseassas doallán oktavuoha KS:in ja KS:a sámi fierpmadaga, gos suohkanat sámegielaid hálddašanguovllus leat miellahtut. Dá oktavuoha lea leamašan hui dehálaš Sámediggái ođđa doarjjaortnega gulaskuddama ektui.

Ovdalaš cealkámušat suohkanin rievdadusaide otná doarjjaortnegis

Sámediggi lea mánaga jagi ožžon dieđuid ahte dálá guovttegielatvuodadoarjjaortnet ii leat ulbmillaš suohkaniidda. Dálá meroštallančoavdda lea golmmaoasat málle mas lea vuodđodoarjja, bálvalusoassi ja ovddidanoassi. Vuodđooassi lea 40% doarjagis ja lea juogaduvvon seammá meriin buot suohkaniidda. Bálvalusoassi, mii lea 35% doarjagis, lea rehkenastojuvvon vuodđoskuvlla ohppiidlogu vuodul geain lea sámegiella vuosttaš- ja nubbingiellan ja gallis leat čálihuvvon Sámedikki jienastuslohkui. Doarjaga vuodđo- ja bálvalusoassi galgá gokčat sámelága giellanjuolggadusaid ollašuttima duohta goluid. Doarjaga ovddidanoassi lea 25% ollislaš doarjagis ja lea juhkkuojuvvon suohkaniid doaibmaplánaid vuodul.

Suohkanat leat earret eará dadjan ahte guovttegielalašvuodadoarjja ii govčča daid duohta goluid mat leat guovttegielalaš suohkanin. Suohkanat leat maddái čujuhan ahte Sámedikki jienastuslogus ii leat buorre indikáhtor sámegielagiid lohku suohkanis. Ovdamearkka dihte oaidnit ahte sámi eanetlohkosuohkanin lea dušše unna proseantaoassi álbmogis čálihuvvon Sámedikki jienastuslohkui. Lea maid čujuhuvvon dasa ahte lea čuoibmái meroštallat ohppiidlogu, go suohkan sáhtta doalahit seamma ohppiidlogu mánaga jagi badjel, muhto dattetge oažžut unnit guovttegielatvuodadoarjaga. Dát dáhpuhuvvá danne go muhtin eará suohkanis lea lasihan oahppit geain lea sámegielohpahus vuosttaš- dahje nubbingielat dásis ja ahte hatti juohke oahppi nammii mudde ollislaš ohppiidlohku geažil.

Leat maddái bohtán mearkkašumit doarjaga ovddidanoassái. Lea earret eará namuhuvvon ahte suohkanat dárbbasit ollu áššemeannudannávccaid go galget ohcat ja raporteret ruđaid giellaovddidandoaibmabijuide. Suohkanat leat maid vástidan ahte go ovddidandoarjja ohccojuvvo measta jagi ovdal go doaibmabijut galget čadahuvvot, de eai sáhte gielddat heivehit doaibmabijuid geavaheddiid sávaldagaid mielde. Suohkanin lea vejolašvuoha ohcat geavahit ruđaid eará doaimmaide, muhto dat gáibida maddái áššemeannudanresurssaid gielddain.

Sámelága giellanjuolggadusaid rievdademiin, differensieremiin suohkankategorijaid mielde ja suohkaniid ruovttoluotta dieđuid vuodul dálá doarjjaortnega birra, áigu Sámediggi rievdatit meroštallančoavdaga ja doarjjaortnega suohkaniidda.

Nugo ovdal namuhuvvon, de lea Sámedikkis leamaš lagas ovttasbargu KS:in proseassas ođđa doarjjaortnega ráhkadeamis suohkaniidda. Sámediggi ja KS lágidedje bargobáji sámegiela hálddašanguovllu suohkaniidda Álttás 2022, gos ulbmilin lei ráhkadit eavttuid ođđa meroštallančoavdaga ja doarjjaortnega várás.

Suohkaniid vuordámušat ođđa doarjjaortnegii:

- Suohkanat háliidedje ahte meroštallanvuodđu galgá deattuhit mánáidgárddiid ja vuodđoskuvlla ohppiid.
- Ahte Sámedikki jienastuslohku ii galgga geavahuvvot oassin meroštallanvuodus.
- Ahte meroštallan lea huksejuvvon proseantaosiid ala dan sadjái go dušše dan logus galle máná leat geain lea sámegiela fáldat suohkanis. Dat mearkkaša maidái ahte oassi mánáin geain lea sámegiela fáldat siskkáldasat suohkanis berre deattuhuvvot ovdal go oassi mánáin suohkanin.
- Ahte meroštallančoavdda galgá leat mihtidan veara (lohku mii muitala juoga dan birra movt dilli lea)
- Doarjjaortnega álkiduhttin
- Árvvoštallat sámegiela vuosttašgiellan
- Ahte meroštallančoavdda deattuha bálvalusaid maid suohkanat duođai doaimmahit, ja man stuora oassi bálvalusain čadahuvvojit sámegillii
- Diehttevašvuohta
- Vejolaš eanet kategoriijaid doarjjaortnegis go dan
- Ulbmilat ja raporteren
- Sámegiella váldogiellan
- Čuovvut gielddaid plánabirrasa
- Iešguđet suohkanat, individuála ortnet ja šiehtadus

Suohkaniid sávaldagaid ja vuordámušaid vuodul bargobájis ráhkadii Sámediggi iešguđetlágan meroštallančoavdagiid čájehan dihtii movt iešguđetlágan meroštallančoavdagat doibmet eavttuid mielde. Evttohusat meroštallančoavdagii čájehuvvojedje KS sámi fierpmádahkii skábmamánu 2022. Sámediggái ii leat leamaš vejolaš ráhkadit doarjjaortnega mii váldá vuhtii buot vuordámušaid suohkanin.

Meroštallančoavdda mii dál sáddejuvvo gulaskuddamii, lea ovddiduvvon KS sámi fierpmádaga suohkaniidda ja lea dat meroštallančoavdda mii buoremusat vuhtiiváldá suohkaniid sávaldagaid ja vuordámušaid ođđa doarjjaortnegii.

Ovddeš cealkámušat fylkkasuohkanin dálá doarjjaortnega rievdadeapmái

Meroštallančoavdda fylkkasuohkaniidda lea juhkkjuvvon nu ahte 75% doarjagis juogaduvvo vuodđo- ja bálvalanoassái, ja 25% doarjagis juogaduvvo doaibmaoassái.

Vuodđo- ja bálvalanoasis juogaduvvo 60% supmis seammá meriin juohke fylkkasuohkanii vuodđoassin, ja bálvalandoarjja fas juogaduvvo 10% juohke sámegiela ovddas maid fylkkagiela hálddaša iežas guovllus. 30% vuodđo- ja bálvalandoarjagis juogaduvvo dan mielde galle suohkanat fylkkas gullet sámi hálddašanguovlui.

Doaibmaoassi juogaduvvo seammá submin juohke fylkkasuohkanii.

Fylkkasuohkaniid guovttegielatvuodadoarjaga meroštallančoavdda lea mañimus rievdaduvvon 2020:s, mas meroštallan addá vuodđodoarjaga, ja maidái rehkenastjuvvo sámegiela logu vuodul mas fylkkagielladas lea hálddašanoavddasvástádus ja suohkaniid logu vuodul mat leat mielde sámegiela hálddašanguovllus.

Dálá meroštallančoavdda doaibmá bures fylkkasuohkaniid ektui, vaikko ollislaš doarjjaruhta lea unni. Doarjja váldá vuhtii galle sámegielaide fylkkasuohkanis lea ovddasvástádus ja galle suohkanat fylkkas gullet sámegiela hálddašanguvlui.

Fylkkasuohkanat čujuhit ahte lea dehálaš ahte doarjja juogaduvvo sámegielaide logu mielde, erenoamážit sámegielaide logu mielde masa fylkkasuohkanis lea hálddašanovddasvástádus. Dat ahte doarjja maiddá juogaduvvo suohkaniid logu vuodul mat leat mielde sámegiela hálddašanguovllus, lea buorre indikáhtor dasa movt doarjja juogaduvvo. Mánnga fylkkagieldda čujuhit dasa ahte ollislaš doarjja guovttegielatvuodadoarjagii fylkkagielddaide lea menddo unni dál ja ahte sis lea vejolašvuhta ja kapasitehta bargat eanet giellaovddidandoaibmabijuiguin jus livčče eanet ekonomalaš resurssat.

Mánnga ákka dorjot dan ahte fylkkasuohkaniid meroštallančoavdda ain lea ulbmillaš ii ge dárbbáš seamma rievdadusaid go suohkaniid meroštallančoavdda. Danne lea Sámediggi válljen ahte ii rievdat fylkkagielddaid meroštallančoavdaga, muhto hálida veaháš rievdatit doarjjaortnega vai hálldahusaid áššemeannudeapmi šaddá álkibun ja vai fylkkasuohkaniid ja suohkaniid doarjjaortnegat šaddet eanet seammaláganat.

Evttohuvvon doarjjaortnet suohkaniidda

Doarjjaortnegis mii dál sáddejuvvo gulaskuddamii, leat indikáhtorat meroštallančoavdagis mánát mánáidgárddiin ja vuodđoskuvllas. Indikáhtorat leat válljejuvvon go dá logut sáhtte čájehit gielladili, lea vejolaš mihtidit ja sáhtta rievdaduvvot suohkaniid láhčima ja vuoruhemiid vuodul. Dát čuovvu suohkaniid sávaldagat ja vuordámušat.

Suohkanat háliidedje maiddá ahte oahppit geain lea sámegiella vuosttašgiellan galge deattuhuvvot. Dálá meroštallanvuogis leat vuosttašgielagat deattuhuvvon, muhto suohkanat háliidedje vel eambo deattuhit sámegiela vuosttašgiellan. Meroštallančoavdagis mii dál sáddejuvvo gulaskuddamii lea sámegiella vuosttašgiellan skuvllas ja sámegielat fáldat mánáidgárddis deattuhuvvon vel eambo.

Sámediggi lea maiddá válljen geahččat man stuora oassi mánáin lea sámegieloahpahus mánáidgárddis ja vuodđoskuvllas ovdalgo roavva logut. Mánnga gieldda leat dovddahan vuorjašumi dasa movt šattašii jus stuora gávpogat main leat eanet sámegieloahppit searvvašedje sámegielaide hálddašanguvlui ja ahte stuora gávpogat sáhtášedje geavahišgoahhtit olles doarjjaruhtaid jus dat šattašedje mielde. Sámediggi diehtá ahte mánnga suohkanat hálddašanguovllus rahčet eretfárreimiin ja olmmošlohkonjiedjamiin. Jus rehkenastá oasi ovdalii logu, de garvá ahte gávpogat ožžot stuorámuš oasi ruđain. Dát mielldisbuktá vuoiggaleappot juogadeami.

Sámedikki jienastuslohku ii galgga šat geavahuvvot indikáhtorin meroštallančoavddas. Ollu suohkanat leat čujuhan dasa ahte jienastuslohku ii leat doarvái buorre vuodđu mihtidit giellageavaheami ja ahte jienastuslohku duodaid lea dan maid namma čilge, Sámediggeválgga jienastuslohku.

Evttohuuvvo ahte doarjaga meroštallančoavdda juogaduvvo guovtti oassái, mas lea vuodđodoarjja ja bálvalusoassi mii juogaduvvo meroštallančoavdaga mielde. Dát mielldisbuktá ahte ovddidanoassi ja suohkaniid plánejuvvon doaimmat eai šat leat sierra oassin doarjaga rehkenastimis. Go ovddidanoassi ii šat rehkenastujuvvo, de ferte vuodđodoarjaga ja bálvalanoassi rievdatit. Lea dehálaš ahte doarjjaortnet lea einnostahtti suohkaniidda, danne lea evttohuuvvon lasihit vuodđodoarjaga juohke suohkaniid.

- Evttohuuvvo ahte vuodđodoarjja lea 60% guovttegielatvuodadoarjagis, ja bálvalanoassi fas 40% guovttegielatvuodadoarjagis.

Suohkankategoriijaid vuodul ja geatnegasvuodaid earuheapmi vuodul lea dárbu earuhit maiddá vuodđodoarjaga. Lea evttohuuvvon ahte giellaovdánahhtinsuohkanat ožžot stuorát vuodđodoarjaga go giellaealáskahhtinsuohkanat, ja giellamovttiidahtinsuohkanat ožžot vuolimus vuodđodoarjaga. Dát lea dahkkon vai gielddain, vaikko dain leat differensierejuvvon geatnegasvuodát, galgá leat einnostahttivuhta. Dainna lágiin sáhttet gielddat bidjat olbmuid bissovaš virggiide. Sámediggi hálida gullát čuovvovaš evttohusa:

- Evttohuuvvo ahte vuodđodoarjja juogaduvvo proseanttaid mielde: 50% juogaduvvo giellaovdánahhtinsuohkaniidda, 35% giellaaláskahtinsuohkaniidda ja 15% giellamovttiidahtinsuohkaniidda.

Vuodđodoarjja juohke suohkanii lassána gorálaččat sámelága geatnegasvuodaiguin ja galgá leat ovttalágan juohke suohkankategoriijas. Eastadan dihte ahte suohkaniid lohku juohke kategoriijas dagaha vuorddekeahkes bonjuvuodaid juogadeamis, de ii rehkenasto proseanttaid vuodul ollislaš vuodđodoarjagis, muhto rehkenastojuvvo vuodđodoarjaga supmiin ovttaskas suohkaniidda juohke suohkankategoriijas. Vuodđodoarjja lea dasto seamma mearri juohke suohkanii seamma kategoriijas ja rehkenastojuvvo dan vuodul man stuoris vuodđodoarjja lea ovttaskas suohkaniidda dan guovtti eará suohkankategoriijas. Tabealla vuolábealde čájeha ovdamearkka fiktiivvalaš loquiguin movt vuodđodoarjja rehkenasto. Dás šaddá giellaovdánahhtinsuohkaniid vuodđodoarjja 3 320 000 ru, mii lea 50% 6 635 000 ru:s.

	Vuodđodoarjja ovttaskas suohkanii gudetge kategoriijas	Proseantaoassi
Giellaovdánahhtinsuohkan	3 320 000	50,0
Giellaaláskahtinsuohkan	2 325 000	35,0
Giellamovttiidahtinsuohkan	1 000 000	15,0
Submi	6 635 000	100

Tabealla 1: Ovdamearka movt rehkenastit vuodđodoarjaga, fiktiivvalaš loquid vuodul.

Vuodđodoarjja iešguđet suohkaniidda muddejuvvo bušeahta maŋŋá ja danne dat sáhtá spiehkastit nominála supmis. Vuodđodoarjja juohke suohkanii muddejuvvo bušeahtas dan mielde man stuora proseantaoasi dat dahká vuodđodoarjjapoasttas.

Loahppa 40% guovttegielatvuodadoarjagis, bálvalanoassi, evttohuuvvo juogaduvvot meroštallančoavdaga mielde. Sámediggi háliida gulaskuddat čuovvovaš evttohusaid:

- 50% bálvalanoasis juhkkajuvvo dan oasi mielde man stuora oassi ohppiin vuodđoskuvllas lea sámegiella vuosttašgiellan.
- 15% bálvalanoasis juhkkajuvvo dan oasi mielde man stuora oassi ohppiin vuodđoskuvllas lea sámegiella nubbingiellan.
- 30% bálvalanoasis juhkkajuvvo dan oasi mielde man stuora oassi mánáidgárdemánáin leat sámegiela mánáidgárddis/ossodagas.
- 5% bálvalanoasis juhkkajuvvo dan oasi mielde man stuora oassi mánáidgárdemánáin lea sámegielaohpahus mánáidgárddis.

Juogadeapmi vuosttašgielatohppiid, nubbingielatohppiid, mánát sámi mánáidgárdiin/ossodagain ja mánát geat ožžot sámegielaohpahusa mánáidgárddis, čovdajuvvo go bálvalanoassi juhkkajuvvo osiide bajábeale proseantamáksomeriid mielde. Dat mearkkaša ovdamearkka dihte ahte vuosttašgielatvuodadoarjja juhkkajuvvo buot suohkaniidda, dan mielde man stuora oassi vuosttašgielat ohppiin suohkanis lea. Ruđat vuosttašgielatohppiid, nubbingielatohppiid, mánáid várás sámi mánáidgárdiin/ossodagain ja mánáid várás geain lea sámegielaohpahus mánáidgárdiin, leat juo muddejuvvo bušeahtta mielde. Sámediggi lea, nugo hálddašanguovllu suohkanat leat sávvan, deattuhan ahte galgá leat dat oassi ohppiin/mánáin suohkana siskkoale mii eanemusat váikkuha, dan sadjái go dan oassi ohppiin/mánáin ollislaš logus suohkaniid gaskkas. Jus dan galgá olahit, de rehkenastojuvvo bálvalanoassi dan mielde man stuora oassi sámi mánát/oahppit suohkanis leat. Oahppit ja mánát geain lea sámegielaohpahus priváhta mánáidgárdiin ja skuvllain galget leat mielde dán meroštallamis.

Mii leat válljen addit ovdamearkka meroštallanvuogi rehkenastimii. Geahča áinnas tabeallas vuolábealde. Suohkan 1:s lea siskkáldas proseantaoassi vuosttašgiela ohppiin 10%. Buot suohkaniid siskkáldas vuosttašgiellaoasi supmi lea 126,5. Suohkan 1:s lea vuosttašgiela ohppiid siskkáldas proseantaoassi 10%. Dá lea 7,9 % dan ollislaš proseantaoasis (126,5). 7,9% vuosttašgielatvuodadoarjagis (1 000 000) lea 79 051. Suohkan 4:s leat 80% vuosttašgiela oahppit, mii lea 63,2% oktiibuot proseantaoasis (126,5). 63,2% 1 000 000:s lea 632 411. Vaikko sis lea seamma ollu oahppit, de oažžu Suohkan 4 eanet doarjja go Suohkan 1 danin go Suohkan 4 siskkáldas proseantaoasi vuosttašgielat oahppit lea stuorát go Suohkan 1:s. Dát

rehkenastinvuohki geavahuvvo maiddái go rehkenastá bálvalanoasi nubbingielatohppiide, mánát sámi mánáidgárddiin/ossodagain ja mánát geat ožžot sámegielat oahpahusa mánáidgárddis. Go dáid časká oktii de oažžut oppalaš bálvalanoasi juohke suohkanii.

	Oppalaš ohppiid-lohku	Vuosttašgiella-oahppit	Proseantaoassi vuosttašgiella-oahppit	Proseanta oppalaš proseantaoasis vuosttašgielaoahppit	Submi vuosttašgiella-oahppit
Suohkan 1	1000	100	10,0	7,9	79 051
Suohkan 2	150	18	12,0	9,5	94 862
Suohkan 3	200	49	24,5	19,4	193 676
Suohkan 4	125	100	80,0	63,2	632 411
Submi	1475	267	126,5	100,0	1 000 000

Tabealla 2: Bálvalusoasi rehkenastinovdamearkka, fiktiivvalaš loquid vuodul

Dán oktavuodas lea dehálaš muittuhit ahte ohppiidlohku adnojuvvo indikáhtorin sámegielagiid lohku suohkanis. Doarjjaortnega ulbmilin lea oažžut eanet sámegielagiid suohkaniidda, ja ahte sámegielat ássit ožžot ollašuttuuvvot iežaset gielalaš vuoigatvuodaid. Nubbi ulbmil lea ahte suohkanat dađistaga válljejit ohccát alit suohkankategorijai. Doarjjaortnegis lea dát ulbmil vuhtiiváldojuvvo dainna lágiin ahte juolluduvvo stuorát vuodđodoarjja giellaovdánahhtinsuohkaniidda ja giellaealáskahtinsuohkaniidda.

Sámediggi háliida maiddái gulaskuddat evttohusa ahte heahtit dálá ovddidandoarjaga ja lasihit dan oassin ollislaš doarjagis. Dat geahpedivččii áššemeannudeami sihke suohkaniidda ja Sámediggái, nu ahte suohkanat sáhttet leat njuovžilat makkár giellaovddidandoaimbajuid galget čadáh, ja ahte doarjja šaddá eanet einnostahtti, go juohke suohkana doarjjasubmi ii šat sorjá ohccojuvvo doaimmain. Sámediggi háliida gulaskuddat čuovvovaš evttohus:

- Suohkanat galget geavahit gaskal 20% ja 30% guovttegielatvuodadoarjagis giellaovddidandoaimmaide.

Raporteren ja evalueren

Ovddidanoasi heiveheapmi ollislaš doarjagii lea maid čadnon sámelága ođđa § 3-13, mii guoská suohkanplánaide. Go dálá ovddidandoarjja šaddá oassin ollislaš doarjagis, de šaddá maid álkít raporteret gielddaide. Áigumuš lea ahte dát ii dárbbáš nu ollu resurssaid go ii galgga ráhkaduvvot doaibmaplána ja doaibmaplánaid ođasmahttimat, ovddidandoarjagiid rievdaduvvon geavaheami ohcamat ja sullasaččat sáddejuvvot sisa. Suohkanat fertejit ain sáddet dieđuid dan birra makkár giellaovddidandoaimmat, doaibmajut dahje prošeavttat plánejuvvot ruhtaduvvot guovttegielatvuodadoarjagiin, nu ahte suohkanat ain sáhttet ohat eará ohcanvuodt doarjagiidda main leat ráddjejuvit go jurddašit ahte prošeavttat ja doaibmajut eai galgga oažžut duppal ruhtadeami. Dát raporta galgá maid leat vuodđun suohkaniid ja Sámedikki gulahallančoahkkimiidda ja doarjjaortnega evalueremii. Suohkanat fertejit jahkásaš loahpparaportereimis maiddái čilget dáid doaimmaid stáhtusa.

Ovttasbargošiehtadusat suohkaniiguin loahpahuvvoj, muhto ovttasbargošiehtadusat fylkkasuohkaniiguin bisso. Suohkaniid geatnegasvuodát álbmoga ektui bohtet čielgasit ovdan sámelága 3. kapihttalis, ja ovttaskas suohkaniid plánat sámegiela nannemii ja ovddideapmái bohtet ovdan gielddaid plánabuktosis. Nugo ovdalge galget dollojuvvot čoahkkimat suohkaniid ja Sámedikki gaskka, go Sámediggi oaidná ahte dárbbášuvvojit jeavddalaš čoahkkimat suohkaniiguin.

Sámediggi oažžu odne suohkana plánaid gulaskuddamii ja áigu guovttegielatvuodadoarjagiid meannudeami oktavuodas iskat devdet go suohkanat hálddašanguovllus sámelága § 3-13 gáibádusaid. Sámediggi ávžžuha suohkaniid govvidit mo doarjaga ulbmilat ja ulbmilolahusa eavttut leat ollašuvvon suohkaniid plánabuktosis, ja mo daid galgá joksat boahtteáiggis.

Jahkásaš ohcamušat Sámediggái ja doarjagiid raportačállin lea maid geahččaluvvon dahkkot álkibun suohkaniidda, go Sámediggi háliida máná- ja ohppiidlohku skuvllain ja mánáidgárddiin. Dainnago meroštallančoavdda vuodđun lea ohppiidlohku geain lea sámegiella vuosttaš dahje nubbingiellan vuodđoskuvllas ja ohppiin geain lea sámegiella fáladat mánáidgárddis, de dárbbasa Sámediggi dušše dieđuid ohppiidlogus geain lea sámegielloahpahus ja mánáidlogus geain lea sámegiella mánáidgárfáladat, lassin obbalaš mánáidlohku skuvllain ja mánáidgárddiin suohkanis. Dalle oažžu Sámediggi maid diehtit galle máná/oassemánáid leat geain lea sámegielfáladat. Mannan skuvlajagi loguid sáhtta atnit, nu ahte ovdamearkka dihte skuvlajagi 2024-2025 logut leat vuodđun go giella ohcá guovttegiellatvuodadoarjaga 2026:s.

Ohcanproseassa beassat sámegielaide hálddašanguvlui

Sámegiela hálddašanguvlui searvama ohcanproseassa lea čilgejuvvon eahpenjuolgadit sámelága rievdadusaid ovdabargguin, mas čállá erenoamážit liigegolut, gielladilli ja ruhtadeapmi birra ná: "... liigegoluid meroštallan árvvoštallojuvvo konkrehtalaččat juohke suohkana ovddas, dakkár áššiid vuodul go suohkana sturrodat, sámi álbmoga sturrodat ja ahkečoahkkádus, gielladilli, ja dárbu ja jearru sámigiella- ja kulturfálaldagaide. Easkka manná go evttohus lea dohkkehuvvon, sáhttet suohkanat árvvoštallat ja mearridit ahte ohcet go beassat mielde. Ohcanproseassas vurdojuvvo ahte suohkan kárte sámigiella- ja kulturfálaldaga dárbbu álbmoga iešguđet osiid gielladilli vuodul. Giella sáhtta ohcamis čilget makkár doaibmabijuid ja doaimmaid dat oaiuvvilda ulbmillažžan, mo suohkan áigu čađahit daid vai ollašuttá lága gáibádusaid sámigiella- ja kulturfálaldaga ektui, ja movt dat plánejuvvojit ruhtaduvvot." ⁹ Dat mearkkaša ahte suohkanat fertejit ohcanproseassas kártet gielladilli ja makkár dárbu ja jearru lea sámigiella- ja kulturfálaldagaide, jus dat lea áigeguovdil. Seammás ferte suohkan čilget makkár doaibmabijuid háliida čađahit vai ollašuttá daid lágalaš geatnegasvuodaid mat das leat sámi álbmogii, ja movt daid geatnegasvuodaid galgá ruhtadit. Easkka manná go dát lea dahkkojuvvon, ja suohkan lea mearridan guđe suohkankategoriijaide sii háliidit ohcat ja lea sádden galle mánáidgárdemáná ja vuodđoskuvlaoahppi leat geain lea sámegiella fáladat, de sáhtta Sámediggi meroštallat doarjaga sturrodaga guoskevaš suohkanii.

Movt suohkaniid vuordámušaid leat váldon vuhtii evttohuuvvon doarjjaortnegis

Gielddaid vuordámušain doarjjaortnegii leat muhtun čuoggát mat eai leat vástiduvvon doarjjaortnegiin mii dál sáddejuvvo gulaskuddamii. Earret eará evttohuuvvui ahte doarjjaortnegis livčče eanet kategoriijat go lágas, go suohkanat leat iešguđetláganat ja ahte galggašedje leat sierra ortnegat ja šiehtadusat juohke gieldda várás. Sámediggi lea dán evttohusas válljen čuovvut ceahkkálastima mii lea lágas. Ággan válljemii lea dat go hálddašanguovllu buot suohkanat leat iešguđetláganat, ja dain lea iešguđetlágan demografiija ja gielladilli. Jus doarjjaortnet válddášii vuhtii daid erohusaid mat leat suohkaniin, de livččii juohke suohkan ožžon sierra doarjjaortnega. Nubbi eará vuordámuš suohkanin lei deattuhit bálvalusaid maid suohkanat duođai doaimmahit ja man ollu bálvalusat gávdnojit sámegillii. Sámediggi lea geahčadan čovdosiid dasa, muhto dan ii leat sáhttan čađahit dan doarjamodeallas mii dál sáddejuvvo gulaskuddamii. Sámediggi oaiuvvilda maiddái ahte livččii menddo gáibideaddji suohkaniidda raporteret sámegiella bálvalusaid logu ja kvalitehta.

Evttohuuvvon rievdadusat fylkkasuohkaniidda

Sámediggi evttoha časkit giellaovddidanruđaid oktii ollislaš guovttegiellatvuodadoarjagii. Dát dahkkojuvvo Sámelága § 3-13 vuodul ja álkidahttin dihtii fylkkasuohkaniid ja Sámedikki áššemeannudeami. Dat dagaha maiddái ahte doarjjaortnegat suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda šaddet eanet seammaláganat. Sámediggi vuordá ahte gaskal 20% ja 30% ollislaš doarjagis geavahuuvvo giellaovddidandoaibmabijuide.

⁹ Prop. 58 L (2022-2023), s. 84.

Ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusat suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda doarjjaortnega rievdadeamis

Dá rievdadusat suohkaniid ja fylkkasuohkaniid doarjjaortnegis mielddisbuktet hálddahaslaš váikkuhusaid sihke suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja Sámediggái. Muhto áššemeannudeapmi álkiduvvo sihke ohcamiid ja raporteremiid ektui.

Suohkanat fertejit diedihit galle vuodđoskuvlaoahppit leat sámegielloahpahus, man ollu oahppit suohkanis leat, ja galle mánáidgárdemánát leat sámi mánáidgárddis dahje ossodagas ja galle mánát ožžot sámi giellaoahpahusas mánáidgárddis ja man ollu mánáidgárdemánát suohkanis leat oktiibuot. Dat maid dahká ortnega mihtidan veara, go čájeha movt ohppiidlohku geain lea sámegielloahpahus ja mánát geain lea sámegiellat mánáidgárdefálaldat lassána dahje njiedjá.

Go ovddidandoarjja šaddá oassin ollislaš doarjagis, de mielddisbuktá dat ahte suohkanat ja fylkkasuohkanat eai dárbbas sáddet ollislaš jahkásaš doaibmaplánaid Sámediggái. Suohkanat ja fylkkasuohkanat galget ráhkadit sámi giellaplánema nu movt lea čilgejuvvon sámelága § 3-13:s. Buot plánat mat gusket sámi gielladoaibmabijuide ja mihttomeriide galget sáddejuvvot Sámediggái.

Go ovddidandoarjja váldojuvvu mielde ollislaš guovttegielatvuodadoarjagii, de ožžot suohkanat ja fylkkasuohkanat maid stuorát dávggasvuoda doarjjaruđaid geavaheamis, mii sáhtá váikkuhit dasa ahte resurssaid giellaovddideapmái geavahuvvo eanet ulbmillaččat ja beaktilit. Dat addá friddjavuohta vuoruhit ja juohkit ruđaid báikkálaš dárbbuid vuodul, almmá ahte fertejit ohcat rievdadusaid doaibmaplánaid vuodul.

Dat ođđa doarjjaortnet álkida raporterema gielddaide ja fylkkagielddaide, go dat eai dárbbas raporteret erenoamážit jahkásaš giellaovddidandoaibmabijuid birra. Dat mielddisbuktá maid ahte suohkanat ja fylkkasuohkanat leat eambo geabbilat makkár gielladoaibmabijuid čadahit, nu guhká go dát leat suohkana plánaid siskkoale. Go suohkanat ja fylkkasuohkanat raporterejit ja árvvoštallet daid suohkanlaš ja fylkkasuohkanlaš plánaid čađaheami mat gusket sámegillii, de fertejit dát raporttat ja evalueremat sáddejuvvot Sámediggái. Dát álkida áššemeannudeami, ja eastada duppal raporterema sihke suohkan- ja fylkastivrraide ja Sámediggái.

Dárbu lea oažžut jeavddalaš oktavuoda suohkaniiguin, fylkkasuohkaniiguin ja Sámedikkiin, ja jotkojuvvot jahkásaš hálddahaslaš čoahkkimat mat galget geahčadit doarjaga plánema, čađaheami ja ulbmilolahusa. Ođđa doarjjaortnegiin sáhtá maiddá šaddat dárbu doallat eanet hálddahaslaš čoahkimiid jagis. Politihkalaš čoahkkimat gaskal suohkaniid ja Sámedikki berrejit dollojuvvot juohke nuppi jagi.

Suohkanat leat mánggaid jagiid diedihan Sámediggái ahte guovttegielalašvuodadoarjja ii govčča guovttegielalašvuoda lassigoluid ja ahte danne lea dárbu bajidit ollislaš ruhtasupmi guovttegielalašvuodadoarjagii gielddaide. Dákkár lassáneapmi guoská erenoamážit giellaovdánahttsuohkaniidda mat sámelága rievdadusaid manjá leat ožžon eanet geatnegasvuodaid. Fylkkasuohkanat leat maiddá diedihan ahte sin obbalaš guovttegielatvuodadoarjja lea menddo unni gokčat guovttegielatvuoda liigegoluid.

Stuorra jáhkehahttivuodain dagaha earuheapmi golmma suohkankategoriijai ahte eanet suohkanat servet sámegiela hálddašanguvlui. Go ođđa suohkanat váldojuvvot mielde hálddašanguvlui, de lea áibbas dárbbaslaš ahte Sámediggi, nu movt dál ge, oažžu guovttegielatvuodadoarjaga. Sámegiela hálddašanguovllu suohkanat logu lassáneapmi buktá maiddá hálddahaslaš ja ekonomalaš váikkuhusaid Sámediggái.

Čoahkkáigesson sáhtá dadjat ahte rievdadus lea lávki beaktilat ja máškieabbo doarjjaortnega guvlui mii buorebut duste suohkaniid ja fylkkasuohkaniid dárbbuid, seammás go Sámedikki hálddahas ferte heivehit iežas hálddašit ođđa hástalusaid. Dát dássádaddá resurssaid beaktilis geavaheami dárbbu ja doarjjaruđaid buori hálddašemi ja čuovvoleami gáibádusaid.